

1. Novonastalo stanje

Završetkom II. svjetskog rata nastupila je u našim krajevima nova, socijalistička vlast, koja je odmah od početka proglasila rastavu Crkve od države i koja vjeru ne smatra osnovicom društva ni države. Komunistička stranka, koja je postala vodećom snagom u državi, smatra religiju nezdravom pojavom, koja čovjeka otuđuje od samog sebe i od stvarnih zadataka u svijetu; na taj način, vjera je za nju praznovjerje i štetna predrasuda, pa nije čudno što se predviđa njezino skoro "odumiranje".

U takvoj situaciji trebalo je Crkvi, hijerarhiji a i drugim crkvenim ustanovama, naučiti živjeti bez državnog pokroviteljstva ili barem zaštite. To je bilo teško i u prvi je mah izgledalo da će nastupiti katastrofa. Kasnije se vidjelo da novi položaj Crkve ipak nije katastrofalan za nju i da je, u nekim stvarima, čak i povoljniji od ranijega. Jer danas, ako Crkva hoće preživjeti i ispuniti svoje poslanje, mora se osloniti na samu sebe; tako je prisiljena da bude istinitija i vjernija svojoj pravoj zadaći.

Početne teškoće potjecale su iz više izvora. Zemlja je bila teško stradala u ratu pa je prvih godina patila od nedostatka hrane, odjeće i obuće, od smanjenog broja stanova. Agrarnom reformom, a i drugim zahvatima, oduzeti su crkvenim ustanovama mnogi posjedi, mnoge su im zgrade bile nacionalizirane, mnogi samostani i župni stanovi morali su ustupiti dio svojih prostorija privatnim osobama ili javnim ustanovama za stanovanje ili uredovanje. Bosanskim Hrvatima-katolicima općenito, a posebno svećenicima, bilo je teško ne samo zbog toga što su na kormilu države bili komunisti, nego i zbog toga što ih je ratno nasljeđe teško pritiskivalo. Ne u teoriji, ali često u praksi, mnogi su smatrali njih kao one koji su izgubili rat ("jao pobijedenima!") i ponekad ih bez razlike teretili, bremenom odgovornosti za ratne i druge grozote. Crkvu su mnogi od onih koji su tada upravljali smatrali ideološkim neprijateljem pa je optuživali za suradnju s ratnim i poratnim protivnicima i redovno je proglašavali "reakcionarnom" (= nazadnjačkom). To je sve u Bosni i Hercegovini, gdje je Hrvata-katolika bila tek jedna petina stanovništva, bio teret koji se jedva mogao nositi. Tako je, uz ostale, i znatan broj crkvenih osoba bio lišen slobode zbog sumnji o ponašanju za vrijeme rata ili zbog novih, stvarnih ili navodnih, prekršaja.

Uz to su gubici u ratu i neposredno nakon njega uveliko prorijedili crkveno osoblje koje je trebalo služiti po župama. Bosanska je provincija izgubila u vezi s ratom 40 osoba: od toga je bilo 26 ubijenih svećenika, 6 nastradalih od pjegavog tifusa pri vršenju svoje svećeničke službe, i 8 bogoslova. Tako se Provincija s obzirom na broj spustila ponovo ispod 200 osoba. Kad se

još uvaži da je od tih preživjelih znatan broj bio lišen slobode (jedno ih je vrijeme bilo 60 zatvorenih), a neki bili u inozemstvu, onda se vidi kako je malo ljudi ostalo da se popune službe župnika i kapelana a i brojne druge dužnosti. - Istina, ni svjetovnom svećenstvu nije bilo lakše, jer je i njih (iz Vrhbosanske nadbiskupije) stradalo 20 a bilo ih je i dosta zatvorenih.

Pridošlo je k tome i uzimanje poreza koje su mnoge općine za svećenike odmjeravale vrlo visoko; s druge strane, seljaci-vjernici, koji bi im rado pomogli, i sami su bili u nevolji i patili zbog davanja tzv. "viškova" i obvezatnog otkupa raznih proizvoda (npr. mlijeka, vune i dr.).

U takvom vremenu trebalo je najprije preživjeti i kako-tako obavljati svoju dužnost pa, ako se preživi, pokušati obnoviti se u punoj mjeri. Da prikažemo Bosansku provinciju u ovo vrijeme, iznijet ćemo najprije odnos bosanskih franjevaca prema crkvenim vlastima, a zatim pojavu udruženja "Dobri pastir", pa onda po redu školstvo bosanskih franjevaca, dušobrižničku službu, građevinsku i ostale srodne djelatnosti.

2. Odnos bosanskih franjevaca prema crkvenim vlastima

U ovo vrijeme (1945-1976) vrhbosansku nadbiskupiju vode najprije dr. Marko Alaupović (od 1945-1967) a iza njega dr. Smiljan Čekada (od 1967. do svoje smrti početkom 1976). Dobrim dijelom treba zahvaliti i njima što je odnos između službene crkvene uprave i Bosanske provincije bio znatno bolji. Iako je i sada dolazilo do dijeljenja župa, ipak se postupalo ravnomjerno s obzirom na to čija se župa dijeli. Da se o tom uvjerimo, dovoljno je ustanoviti da je od ukupno 17 novonastalih župa, 9 njih nastalo od franjevačkih a 8 od svjetovnih matičnih župa. Po prvi put u ovom stoljeću ustupljene su četiri župe i redovnicima, i to tri bosanskim franjevcima a jedna dominikancima. Ako je i sada prilikom osnivanja novih župa došlo katkad do teških sukoba između vjernika i Ordinarijata, bilo je to uglavnom (kako se čini) zbog pogrešnih ili jednostranih obavijesti onih koji su željeli podjelu.

Nakon nadbiskupa Čekade g. 1977. došao je na njegovo mjesto dr. Marko Jozinović. Nastupao je sasvim suprotno od svoga predšasnika. Već u prvoj godini njegove službe (1977.) došlo je do mučnog spora između njega i franjevaca. Još dok je bio prepošt Vrhbosanskog kaptola, on se s nekim istomišljenicima revno zalagao da se na Crkvenjaku (dijelu sela Haljinići) od franjevačke župe Kraljeva Sutjeska osnuje nova župa. Bilo je to protiv kanonskih propisa i na sablažnjiv način tako da se iz postojeće župe iskružila njezina sredina, onako kao što razmaženo dijete iskruži u kolaču njegov najslasniji dio. Nimalo se nije osvrtao na raspoloženje vjernika: 282 domaćina bila su protiv odjeljivanja od postojeće župe a samo njih 9 za njega. Iako glas puka u

Crkvi nema snagu odlučivanja, nije razborito raditi protiv svih ili gotovo svih. - U vezi s tim sukobom on je (opet protupravno) proglasio trojicu svećenika-franjevaca izopćenima iz Crkve i time im onemogućio njihov svećenički rad. Kasnije nije htio rediti franjevačke bogoslove za svećenike. Uz to je došlo i do osnivanja novih župa, ali je sutješki slučaj zasjenio sve druge: on najviše podsjeća na ranije sukobe.

Poslije nadbiskupa Jozinovića nastupio je početkom 1991. sadašnji nadbiskup, kasnije kardinal, Vinko Puljić. On je radio tako da su svi, i franjevci, i svjetovni svećenici, i puk u njemu mogli osjetiti oca, pravog duhovnog pastira i branitelja svih.

No vratimo se prvim poratnim godinama. Bilo je tada vrlo lijepih primjera bratske suradnje jednog i drugog svećenstva kad su jedni drugima priskakali u pomoć, npr. kad bi župa ostala bez svećenika, ali ta se pomoć pokazivala i inače - u ispovijedanju vjernika i bratskom susretanju.

Ipak, jednu stvar moramo spomenuti koja odskače od ovoga kao neki ostatak mračne, ranije prošlosti: zapostavljanje Bosanske provincije u raspodjeli inozemne pomoći.

U teškim poratnim prilikama pomoć je kod nas bila svima potrebna pa su tako katoličke organizacije iz inozemstva ("Američka katolička pomoć", "Narodna katolička dobrotvorna konferencija" iz Washingtona) slale tamo do g. 1960. čestu i obilnu pomoć. Nju su primali biskupi, sjemeništa, neki samostani, svećenici, č. sestre, sjemeništarci - u paketima jednom ili dvaput godišnje s dobrim crnim štoфом za odijelo, ponekad s cipelama, majicom i ponešto namirnica (npr. kave). "Opus pontificium" i "Caritas internationalis" slali su biskupima pomoć u novcu za sjemeništarce.

Začudo, bosanski franjevci, njihovi klerici i sjemeništarci, iako su se nalazili u jednakom položaju kao i drugi, što se tiče te pomoći kao da nisu ni postojali ili kao da nisu pripadali Katoličkoj crkvi. Dvije trećine njih nije nikad dobilo ni jednog jedinog paketa a tako ni njihovi sjemeništarci. Treba ipak izuzeti one s područja banjalučke biskupije, koji su ih dobili jednom ili dvaput. Isto tako visočko je sjemenište jednom dobilo poveću pošiljku preko Vrhbosanskog ordinarijata s mlijekom i jajima u prahu te s nošenom odjećom i nošenim cipelama. Od novčane katoličke pomoći Bosanska provincija do g. 1962. nije dobila ni dinara.

Očigledno je da oni koji su tu pomoć slali nisu izričito isključivali bosanske franjevce i njihove sjemeništare. Ruka koja je spriječila da njihovi darovi dođu i do bosanskih franjevacu bila je našeg podrijetla, bilo da se nalazila u Bosni, negdje u Jugoslaviji ili u Rimu. Najčudnije je pri tome da oni koji su tako upravljali tom pomoći nisu mogli imati neke osobne koristi od toga uskraćivanja, nego su to očito činili samo da prikrate one koje nisu voljeli. A ipak, i ovo su bili ljudi u nevolji (dakle po kršćanskom shvaćanju: naši bližnji) i po vrhu njihova braća po vjeri. Tu su, dakle, bile na djelu zaostale mračne snage prošlosti. Tek šezdesetih godina, kad je Bosanska provincija stupila u neposredan dodir s nekim od inozemnih karitativnih ustanova, počela je i ona dobivati određeni dio te pomoći (od 1965. pa dalje).

Bilo je i određenih administrativnih nesporazuma i nekih nemilih postupaka i tijekom ovoga razdoblja ali ipak daleko manje nego ranije.

3. O svećeničkom udruženju "Dobri pastir"

Udruženje katoličkih svećenika "Dobri pastir" imalo je u poratnim godinama znatnu ulogu, osobito za Bosansku provinciju.

Iz opisa poratnih prilika vidi se kakvo je bilo stanje svećenika u Bosni. Trebalo je rješavati mnoga pitanja - od snabdijevanja hranom i odijelom do ponovnog dobivanja vlastitog stambenog prostora, od vršenja vjerskih obreda i pouke do izbavljanja zatvorenih svećenika, od putovanja do opstanka sjemeništa. Izravan nastup pojedinog svećenika pred vlastima nije donosio ploda. Trebalo je imati ustanovu koja će svećenicima pomagati da dođu do svog prava. I vlasti su bile svjesne nagomilanih problema i željele ih nekako riješiti. Redovni put kojim bi se ta pitanja mogla rješavati, tj. razgovorom biskupa s državnim vlastima, u to vrijeme bio je blokiran, zbog sukoba jugoslavenskih vlasti s nadbiskupom Stepincem. A na rješenje konkretnih pitanja nije se moglo čekati. Zbog toga je dio bosanskih i hercegovačkih svećenika, sporazumno s državnim vlastima, osnovao udruženje "Dobri pastir" sa zadatkom da rješava navedena i druga slična pitanja.

Kod osnivanja bilo je poteškoća. Uprava naših biskupija bojala se da preko Udruženja vlasti ne dobiju polugu kojom će se miješati u crkvene poslove, da se crkvena pitanja ne počnu rješavati mimo biskupa i da to možda konačno ne dovede do osnivanja zasebne "narodne" crkve, crkve u Crkvi. Slično su se bojali i u Rimu. Stoga se je, prije osnivanja Udruženja, tadašnji vrhbosanski ordinarij (tj. upravitelj nadbiskupije) dr. Marko Alaupović oprezno izjasnio: "Nemam ništa protiv osnivanja svećeničkog udruženja, ali ordinarijat u to ne ulazi". Tako je osnovan

"Dobri pastir". Naknadno, njega a tako i druga udruženja po drugim biskupijama, Biskupska konferencija Jugoslavije proglasila je najprije nepogodnim a kasnije i nedopuštenim ustanovama. U Bosni, međutim, ta odluka nije stupila na snagu, budući da je nije proglasio mjesni ordinarij, mjesna crkvena vlast. Biskupi su izdali one proglose (o nepogodnosti i nedopuštenosti), jer su smatrali da su jedino oni pozvani da u ime Crkve vode razgovore i pregovore s vlastima. To je ispravno, jer crkvene poslove i treba da vode oni zajedno sa Sv. stolicom. Ali kod udruženja "Dobri pastir" nije se radilo o razgovorima na nekom "visokom nivo-u", nego o rješavanju ovog ili onog konkretnog pitanja: da se oslobodi ovaj župni stan od stanara, da se u tom selu može održavati vjeronaučna pouka, i sl.

Strah biskupa pa česte i žestoke osude svećeničkih udruženja s vremenom su se pokazale neosnovanima. Iz njih se moglo izleći zlo ali, eto, nije se izleglo: niti je osnovana neka narodna crkva, niti su vođeni neki pregovori visokog stupnja, niti su svećenici otkazali poslušnost biskupima. To je postalo sasvim jasno kad je g. 1966. potpisan protokol o sređivanju odnosa Jugoslavije sa Sv. stolicom.

Belgijski statistički priručnik o svećeničkim udruženjima u Jugoslaviji - g. 1964.

"Strahovanja biskupa pokazala su se neopravdanim. Ako i jest istina da se jugoslavenski režim ugledao u sovjetski primjer kad je osnivao ta udruženja, on kasnije nije postupao jednako. Ne samo da ona nisu pogodovala popuštanju crkvene stege ili eventualnom stvaranju narodnih crkava, nego su svećenička udruženja radije, ako gledamo na dugi rok, uspostavila realnu koegzistenciju Crkve i Države"

Bilan du Monde, sv. II, str. 825. (Ed. Casterman, Tournai)

Udruženje je pomoglo svećenicima kod nabavke potrebnih stvari, da smanje porez na pravednu mjeru, da isprave neke pogreške u nacionalizaciji ili agrarnoj reformi, da riješe stambeno pitanje makar i djelomičnim vraćanjem prostorija župnih stanova i samostana (pravnim posjednicima), da dobiju dozvolu za gradnju, ili odobrenje da se misa može govoriti na groblju ili održavati vjeronauk, da se sklopi ugovor o socijalnom (zdravstvenom i mirovinskom) osiguranju i mnogo drugog.

Jedna od najvažnijih pomoći bosanskim katolicima ali i onima izvan Bosne bilo je tiskanje

krajnje potrebnih vjerskih knjiga: molitvenika, katekizama, Novog zavjeta, kalendara "Dobri pastir" i dr. To je bilo u ono vrijeme kad od katoličkog tiska na našem jeziku nije izlazilo ništa drugo osim malog glasnika "Blagovest", izdavanog u Beogradu.

Ne manje važno djelo "Dobrog pastira" bilo je što je omogućio sjemeništu u Visokom da i dalje postoji i da postupno, s vremenom, dođe u posjed svojih prostorija.

Ali, možda je začudno što se u ovom djelu, koje prikazuje prošlost Bosanske provincije, uopće i govori o "Dobrom pastiru".

Evo zašto! Najveći dio članstva "Dobrog pastira" tvorili su bosanski franjevci. Istina je da je u njemu u početku bilo i 25% od ukupnog broja bosanskih svjetovnih svećenika a znatan dio činili su i hercegovački franjevci. No odmah od početka bilo je u udruženju najviše bosanskih franjevac (49% članova Bosanske provincije). Ipak su protivnici Udruženja njega naprosto poistovjećivali s Bosanskom provincijom, iako ni fra Josip Markušić, tadašnji provincijal, koji je odobravao i zagovarao Udruženje, nije bio njegov član. Pri tome, ti protivnici zaborave da su se i drugi, koje oni kao članove udruženja naprosto prešućuju (tj. svjetovni svećenici), uvelike poslužili uslugama "Dobrog pastira". Udruženje je pomoglo i svjetovnim svećenicima kod rješavanja njihovih stambenih pitanja npr. župama Derventa, Brčko, Sarajevo (župa Srca Isusova), Novo Sarajevo, Breza, Travnik, Žepče... ili se zauzimalo da se mogne održavati vjerska pouka i govoriti misa za župe u Komušini, Tesliću, Doboju..., ili da se pomogne bosanskim studentima akovačke teologije, kad su bili ugroženi sudskim tjeranjem.

Oni koji su bili protiv "Dobrog pastira" proglašavali su njega a onda odmah i Bosansku provinciju izdajnicima Katoličke crkve, komunističkim kolaboracionistima, slugama vlasti. Nisu ostali samo na kritikama nego negdje nisu dozvoljavali čak ni širenje njihovih izdanja, ma ne znam kako ona bila pravovjerna. Pogotovo su nastojali da se Bosni Srebrenoj ne pruži izvana nikakva pomoć. Pod uplivom tih glasina poznati (a u duši vrlo dobri) "Špekater" Werenfried van Straaten odbio je da pomogne Bosanskoj provinciji pa je g. 1964. ovako pisao jednom bosanskom franjevcu: "ako ovaj postupak (tj. odbijanje da dadne pomoć) i jest tvrd za Vas i Vašu subraću, u čije osobno poštenje ja nimalo ne sumnjam, to on ipak ima tu prednost da je nepopustljiv prema komunizmu; po mom mišljenju, prema komunizmu, to je krepost".

Unatoč tomu što je razvoj stvari pokazao da su prigovori protiv "Dobrog pastira" bili neosnovani, bilo je dosta upornih ljudi, koji su Bosansku provinciju zbog toga, čak i u sedamdesetim godinama, optuživali; bili su slijepi za velike usluge koje je "Dobri pastir" učinio Crkvi i slijepi za

vrijednost dijaloga, koji je i vjernicima omogućivao makar i skromno djelovanje.

4. Školstvo

Jedno od najvećih pitanja bilo je pitanje školstva.

S nastankom nove Jugoslavije, katoličke vjerske škole u Bosni doživljavaju najteže dane: nadbiskupska isusovačka gimnazija u Travniku prestala je raditi već g. 1944. a njezini su profesori napustili Bosnu. Franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu krajem rata tragično je izgubila golem dio svog profesorskog zbora; zgrada je oduzeta pa i danas služi kao državna gimnazija. To isto vrijedi i za škole oč. sestara u Sarajevu i drugim manjim mjestima.

a) Izuzetak, donekle, predstavlja visočka gimnazija. I njezin konvikt zauzela je u kolovozu g. 1945. vojska i još ga drži; i njezina gimnazijska zgrada dobila je nove stanare (novu, državnu gimnaziju, srednjoškolski internat, internat za učenike u privredi, večernju osnovnu školu, a kasnije /1947/ i štab Omladinskih radnih brigada); ipak je i franjevcima ostalo nešto malo prostorija. Zamolili su u ljeto g. 1945 . za dozvolu da smiju početi nastavu u novoj školskoj godini makar samo za franjevačke kandidate. Budući da je i nakon dugo vremena nisu dobili, počeli su raditi bez nje. U toku nastave naredili su im da je obustave ali su ipak, iznimnom dozvolom Ministarstva prosvjete, nekako završili tu šk. godinu 1945/46

Slijedeće godine nisu mogli raditi. S trudom su dobili 27. II. 1947. dozvolu za rad, ali samo za franjevačke kandidate i bez prava javnosti. G. 1949. postojala je stvarna opasnost da franjevci u cijelosti izgube svoju zgradu u Visokom. Spasio ih je posjet predsjedniku Titu, koji je odredio da oni ne samo ostanu u svojoj zgradi nego i da im se dodijeli dio njezinih prostorija (one koje je uživao internat učenika u privredi). Tako učenici nisu više morali spavati na tavanu, iako su dijelom i dalje spavali na trijemu.

Otada su sve do g. 1964. upornim molbama, uz pomoć Udruženja i Komisije za vjerska pitanja, dobivali natrag u razmacima dio po dio vlastite zgrade.

Velik udarac za normalno klasično obrazovanje bio je propis o obvezatnom osmogodišnjem osnovnom školovanju (1950); time je gimnazijsko poučavanje svedeno na svega četiri godine. Ali, tako je bilo i u drugim školama i nije bilo pomoći.

Visočko sjemenište primalo je poslije rata redovno i učenike Hercegovačke franjevačke provincije (oko 25 đaka) a jedno vrijeme boravilo je u njoj i po nekoliko učenika Vrhbosanske nadbiskupije i Mostarske biskupije. Broj đaka dozeo je u ovom razdoblju (1945-1991) prosječno oko 110 učenika.

b) Bogoslovno školovanje bosanskih franjevačkih klerika u ovom razdoblju također je prolazilo kroz teške kušnje. Najprije je, g. 1945 , trebalo dugo čekati da vlasti odobre rad ovoj školi. Tadašnji gvardijan samostana u Kovačićima fra Miroljub Pervan, otišao je tijekom ljeta i početkom jeseni 31 put u bosansko Ministarstvo prosvjete, dok napokon nije izmolio željenu dozvolu. Radilo se onda tako s tom dozvolom blizu dvije godine a onda je nastupila nova, velika smetnja: oduzimanje goleme zgrade ove Teologije u cjelini u proljeće g. 1947; gornji kat već je od g. 1945 . preuzela vojska. Sad je trebalo seliti opet u tijesni samostan sv. Ante; iz njega je, radi naših klerika a uslugom vlasti, bio sada iseljen dio Narodne i univerzitetske biblioteke, koji je privremeno bio smješten na najgornjem katu.

Budući da je tu bilo preko mjere tijesno, god. 1957. i kasnijih, jedan dio bogoslova smješten je u Visoko, koje je i samo imalo muke sa smještajem svojih đaka. Opet je očigledno bilo da treba praviti novu bogosloviju. Ali, gdje naći tolika sredstva kad je provincija u to vrijeme jedva podmirivala troškove redovnog održavanja Sjemeništa i Bogoslovije? Molbe za pomoć po Njemačkoj, Austriji, Nizozemskoj nisu (iz već navedenog razloga ozloglašenosti Bosanske provincije) donijele pravog rezultata. Tada se našlo rješenje tako da je Provincija podigla zajam kod kelnske i esenske biskupije uz obvezu da ga vrati radom naših mladih svećenika po njemačkim župama. Tako je do g. 1968. uglavnom bila podignuta zgrada bogoslovije na Butmiru, u Sarajevu.

Kao i na Gimnaziji, i na Franjevačkoj teologiji redovno su iza rata studirali i mnogi bogoslovi Hercegovačke provincije. Ta je franjevačka zajednica davala i neke svoje profesore za Teologiju (među njima i poznatog fra Rufina Šilića) a tako i za Gimnaziju. Inače se broj predavača na ovoj školi znatno povećao: od šest, koliko ih je bilo u prvo vrijeme na Kovačićima, do 16 na Butmiru.

5. Dušobrižnički rad

Velika je novost, s obzirom na dušobrižnički rad, bila da se vjeronauk prestao predavati po

školama. Bilo je očito da se Crkva za njega mora pobrinuti na drugi način. Tu se tražilo i još uvijek traži puno osobnog, revnog zalaganja pa je tako o tomu ovisilo, ako gledamo s ljudskog gledišta, kakva će biti sudbina vjere i kod pojedinca, i kod obitelji, i kod župe u cjelini.

S početka se nastava držala u crkvi, u sakristiji, ponekad u župskom stanu. Ubrzo je, međutim, postalo jasno da se ne može pravo raditi bez prikladnih prostorija, gdje će djeca sjediti u školskim klupama, uz dobro osvjetljenje, pristojno zagrijavanje, sa školskom pločom i drugim pomagalima, osobito s dobrim udžbenicima i bilježnicama. Tako je šezdesetih godina i kasnije nastalo dosta vjeronaučnih učionica u sklopu crkve ili župnog stana ili odvojeno od njih.

Uporedo s tim, izdat je g. 1963. prijevod njemačkog Katoličkog katekizma, koji je zadovoljio tadašnje prijeko potrebe za vjeronaučnim udžbenikom. Iste je godine izišao i prijevod Novog zavjeta a otvaranjem Jugoslavije prema inozemstvu počeli su se katehete služiti i projekcijama.

Velika novost u dušobrižničkom radu u Bosni nastala je nakon posljednjeg rata otvaranjem mnogih tzv. filijalnih (podružnih) crkava ili crkvice. Ljudi u današnje vrijeme neće da prevaljuju po šest kilometara pa i više da bi došli do crkve. Tako su svećenici morali doći do njih i u tu svrhu sagrađene su negdje jedna ili dvije (a negdje čak i osam) filijalnih crkava. U njima se svake nedjelje ili bar jednom ili dvaput u mjesecu slavi sv. misa i drži vjeronaučna pouka. Glavne crkve ostanu zbog toga tek umjereno ili napola ispunjene ali je ukupni posjet misi nedjeljom na župi sigurno znatno veći nego što bi bio bez bogoslužja u filijalnim crkvama,

Znatan udio u odgojnom vjerskom djelovanju ima i katolički tisak, koji je - nakon g. 1965. - postao obilniji i možda nadmašio stanje prije rata. Za bosansko područje već je spomenuto blagotvorno djelovanje kalendara "Dobri pastir", u kojemu je svake godine obrađen neki skup vjerskih istina. Nakon g. 1965. dolazi u Bosnu mnogo listova iz Zagreba i drugih hrvatskih gradova, najviše "Glas koncila"; g. 1971. pojavio se list "Naša ognjišta" (kasnije nazvan "Sveta baština"), koji svojim vijestima pokriva i župe zapadne Bosne a čita se i u ostalim našim krajevima.

Za razliku od prošlih razdoblja, u današnje vrijeme nema više živahnog društvenog okupljanja u katoličkim organizacijama. Razlog za to nije samo politički, jer i po drugim, neosocijalističkim, zemljama danas je djelovanje omladinskih organizacija slabije negoli prije rata.

6. Graditeljska djelatnost

Kao malo kada u svojoj povijesti, izgradnja crkava i župnih stanova po Bosni dosegla je u ovo vrijeme silan razmah. Kroz manje od pola stoljeća (1945-1991) bosanski su franjevci izgradili pet novih samostana, preko šezdeset što župnih, što područnih crkava, od kojih se neke ističu izvornošću i ljepotom. Na drugim mjestima franjevci su izveli tako temeljite obnove ranije podignutih crkava da su te gradnje bile gotovo ravne novogradnjama (npr. u Varešu). Sagrađeno je tridesetak novih župnih stanova, podignuto preko četrdeset vjeronaučnih dvorana a tako i neke gospodarske zgrade.

Uz novogradnje i obnavljanja, pojavilo se nakon zadnjeg rata snažno i zauzeto nastojanje da se crkve opreme na dostojan način, ne više jeftinim oponašanjima, rađenim po kalupu ili klišeju, nego umjetničkim originalnim djelima i to u tolikom broju da iznenađuje i domaćeg i stranog promatrača. Rade se kipovi i reljefi u kamenu, drvetu i metalu, vitraji, freske, pomične slike na platnu, mozaici. Golem je broj graditelja i umjetnika bio uposlen da se ostvari začudno bogatstvo ovog poslijeratnog stvaranja: Omahen, Valentinčić, Kvaternik, Ugljen, Štraus, Kršinić. Starčević, Grgić, Lj. Lah, Bošnjak, Marinović. M. Ujević, Poljan, Dulčić, Bifel, Šohaj, Kregar, Seder, Jakić, Čurić - da navedemo samo neke. Nije uvijek pošlo za rukom ostvariti skladnu cjelinu a bilo je i promašenih pothvata, ali su se umjetnici na dosta mjesta približili istinskoj ljepoti. I pisci djela o crkvenoj umjetnosti kod Hrvata zapazili su i u znatnoj mjeri uvažili ovo bosansko poslijeratno stvaranje a to je pokazala (jednim svojim dijelom) i veličanstvena izložba kulturnog blaga bosansko-hercegovačkih franjevacu priređena u Sarajevu, Zagrebu, Ljubljani i Milanu tijekom 1988. i 1989.

Kako je bilo moguće naći sredstva za tolike pothvate?

Pošteno je priznati da su izgradnju nekih crkava i župnih stanova pomogli velikodušni inozemni darovatelji (napose iz S. R. Njemačke), često uz preporuku Vrhbosanskog i Banjalučkog ordinarijata. Ipak, daleko veći dio troška redovno su podmirili naši ljudi koji su se od 1960. g. zapošljavali u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Švedskoj; da oni nisu bili velikodušni, kad se radi o izgradnji i uljepšavanju crkava, mnogo ovih pothvata ne bi bilo moguće izvesti. Tako je tužni pečalbarski rad naših ljudi ipak urodio i dobrim plodovima, na koje oni mogu biti ponosni.

7. Tri važne proslave

U ovom razdoblju treba barem nakratko spomenuti tri važna događaja: a) proslavu 100. godišnjice ustanovljenja naše gimnazije g. 1982.; b) izložbu "Blago franjevačkih samostana Bosne i Hercegovine", priređenu u sarajevskoj Skenderiji (Collegium artisticum) g. 1988. i na drugim mjestima, i c) proslavu 700. godišnjice dolaska franjevacu u Bosnu g. 1991.

a) Važna obljetnica ustanovljenja zajedničke srednje škole naše provincije proslavljena je na našoj gimnaziji u Visokom g. 1982. svečanom akademijom. Uz nju je održan i znanstveni skup i izdana spomenica, u kojoj je - uz ostalo - prikazan razvoj našeg srednjeg školstva prije 1882. i nakon te godine, kad su male samostanske škole bile objedinjene u zajedničku. Spomenica je prikazala, na leksikonski način, sve nastavnike koji su radili na našoj gimnaziji i ujedno donijela i popis svih dotadašnjih učenika. Bila je lijepo opremljena.

b) U okviru kulturne manifestacije "Sarajevska zima" otvorena je 22. studenoga 1988. velika izložba u Sarajevu. Na njoj je našoj javnosti po prvi put predložen izbor starijih i novijih umjetničkih djela, crkvenih umjetničko-obrtnih predmeta od metala i tekstila, najvažniji pisani spomenici, pa i drugi predmeti značajni za povijest i kulturu, koji se čuvaju po našim samostanima. Uz izložbu su izdana i dva lijepa kataloga *Blago franjevačkih samostana Bosne i Hercegovine* Sarajevo 1988., na hrvatskom i engleskom jeziku, s vrlo mnogo ilustracija. Ta je izložba kasnije predložena javnosti također u Zagrebu, Ljubljani i Milanu. Zagrebački katalog pod naslovom *Franjevci Bosne i Hercegovine na raskršću kultura i civilizacija*, Zagreb 1988-89. nadmašuje kvalitetom sve druge.

c) I treća prigoda, proslava 700. godišnjice dolaska franjevacu u Bosnu, bila je dostojno obilježena. Uz druge priredbe, valja istaknuti proslavu u sarajevskoj Skenderiji, kojoj su prisustvovali mnogi ugledni gosti, zatim izdanje velikog šematizma pod naslovom *Franjevačka provincija Bosna Srebrena*, Sarajevo 1991. i povijesni pregled 700-ljetnog djelovanja bosanskih franjevacu, koji nosi naslov *Suputnici bosanske povijesti*, Sarajevo 1990. Šematizam se odlikuje time što, kao nikad ranije, iscrpno donosi i kulturne znamenitosti pojedinih kuća te osim brojnih ilustracija i karte svakoga samostanskog područja. Bio je održan i znanstveni skup pod nazivom "Sedam stoljeća bosanskih franjevacu"; radovi tamo izneseni djelomično su objavljeni 1994.

Fra Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Svjetlo riječi, Sarajevo 1990, str. 133-146.

Izvori i literatura

1. Gavran, Ignacije: *Lucerna lucens?*, Visoko 1978.
2. Gavran, Ignacije: Razvoj franjevačke gimnazije u Visokom (1882-1982) u *Franjevačka klasična gimnazija u Visokom* 1882-1982, Visoko 1983, str. 31-69.
3. Gavran Ignacije: *Das Verhältnis der bosnischen Franziskaner zum jugoslawischen Staate*, Sarajevo 1966 (umnoženo kao rukopis).
4. Gavran Ignacije: Uz 25-godišnjicu Udruženja katoličkih svećenika "Dobri pastir" u " *Spomenici dvadesetpet-godišnjice Udruženja katoličkih svećenika* "
Dobri pastir
"
1950-1975
"
Sarajevo 1976, str. 21-27.